

ВНЕСОК ЛУГАНСЬКИХ МАЙСТРІВ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПИСАНКАРСТВА

Віктор Ткаченко

Коновал Т. О. Писанкова абетка. Навчально-методичні нотатки. — Київ : Світ успіху, 2007. — 207 с. : іл.



Сьогодні писанкарство розвивається на всій території нашої країни, почасти перейшовши від народного до професійного мистецтва. З'явилися майстри, роботи яких відомі в усьому світі.

У другій половині 90-х років ХХ ст. започатковано видання різноманітних навчально-методичних розробок, посібників, рекомендацій як для дітей молодшого та середнього шкільного віку, так і для широкого загалу. Їхніми авторами були в основному самі ж писанкарки: О. Білоус, З. Сташук, С. Дейсун, С. Стадник, А. й І. Малиніни, О. Гріднева, Т. Дубіч, І. Клід, О. Стрілець, М. Іванишин. Одним із цікавих видань такого плану є навчально-методичний посібник «Писанкова абетка» (Київ, 2007), розроблений майстриною-

писанкаркою Тетяною Коновал з Луганщини. Робота високого рівня, гарно ілюстрована, у ній використано матеріали з етнографії та історії писанкарства, народознавства.

Авторка мешкає в м. Свердловську (Луганська обл). Як вона зазначає, до писанкарства її долучив чоловік (родом з Карпат — регіону, де навіть у радянські часи намагалися розписувати курячі яйця до Великодня).

В анотації до книги Т. Коновал зазначила, що вона підготувала цю розробку на прохання вихователів, учителів, керівників художніх студій і багатьох інших, зацікавлених мистецтвом писанкарства.

Книга-посібник містить чотири розділи: «Народне писанкарство», «Упровадження писанкарства в дитячому садку», «Різновікова студія писанкарства» та «Український фольклорний матеріал для занять з писанкарства». Кожен з розділів належно структурований, з окремою тематикою.

У першому розділі «Народне писанкарство» авторка намагалася розглянути різні аспекти, пов'язані з писанкою: роль християнства в нашій культурі, походження та вшанування писанки, етнографічне районування, регіональні особливості та технології писанкарства. Досліджуючи питання душі, майстриня звернула увагу на трактування цього поняття С. Русовою, К. Ушинським, К. Саковичем, Г. Скворородою. Зокрема, зацентровано на тісному зв'язку душі з християнською мораллю та системою виховання, на яку впливає «формування почуття приналежності до свого народу, його історії, традицій, культурної спадщини, мистецтва». Саме це, особливо народне, за словами Т. Коновал, є душею українського народу.

Коротко розглядаючи вплив християнської культури на український народ, авторка зауважила на її «значній причетності до розвитку писемності, вітчизняної архітектури, живопису, музики, народного мистецтва» [2, с. 14]. Тут же виокремила свято Великодня (до якого фарбують і розписують яйця), стисло подаючи церковну історію його виникнення, яке пов'язують з Воскресінням Ісуса Христа.

Різноплановіший та інформативніший наступний підрозділ — «Писанка — натхнення душі», де здійснено спробу дослідити походження писанки, обрядове шанування яйця в народів світу та слов'ян зокрема. Досить цікавим є використання в роботі інформації з археологічних розкопок О. Черниша в с. Молодове Чернівецької області про «будинок праукраїнця овальної форми розміром 9 × 7 м, що дуже добре зберіг свою яйцеподібну форму» [2, с. 17] (хоча і вважаємо цей факт малоімовірним). Авторка дійшла висновку, що «форма житла наших предків таїла в собі магичну сутність світобудови» [2, с. 17]. Далі наведено ряд стоянок, де були розкопані відомі житлові споруди, які мали таку саму або подібну форму. Одне з них (з Добриничівської стоянки, біля р. Супій, що в Яготинському р-ні Київської обл.), згадане пані Тетяною, експонується в Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав». Проте житло не має форми овалу, про що твердить майстриня, а зведене у вигляді кола (очевидно, так простіше було його облаштувати). Зовсім не погоджуємося з подальшим припущенням авторки, що «українська писанка є древнім символом первинного будинку, що до X тисячоліття до н. е. був яйцеподібною формою» [2, с. 17].

Неоднозначним є і наступний матеріал. Так, писанкарка намагалася розглянути орнаментальні мотиви писанок, поділяючи їх на «символи сонця, символи води (безконечники), символи рослин, символи тварин, геометричні символи, релігійні символи» [2, с. 19–20]. Варто зазначити, що в даному випадку авторка використала і об'єднала різні симво-

ли, адже ще наприкінці XIX ст. відомий дослідник М. Сумцов розподілив орнаментальні мотиви писанок, але не виокремлював символи сонця, води чи будь-які інші, яких багато в писанкарстві. (Хоча такі спроби були зроблені у свій час В. Щербаківським, М. Кордубою та іншими.) Зовсім недоцільно подано зображення Богині-Берегині серед релігійних символів, адже її відносять до антропоморфних мотивів. У цьому підрозділі Т. Коновал не оминула й висвітлення ролі яйця в лікувальній магії, великодній обрядовості, звичаях та віруваннях. Загалом викладено цікаві факти, наприклад, «якщо на Великдень помирала дівчина, в труну навколо голови у вигляді вінка клали писанки, а померлим дітям червоні яйця зав'язували у вузлик, щоб дитині було чим гратися на тім світі» [2, с. 25]. Однак вадою вважаємо відсутність указівки на джерело, з якого отримано інформацію. Також уміщено перелік музеїв, які мають найбільші колекції писанок.

У книзі згадано, що писанка відома ще із часів трипільської культури (підкріплено ілюстрацією з фондів колекції Львівського національного музею), хоча у відомій роботі Є. Антоновича [1] зазначено, що найдавніша писанка, яка зберігається в їхній колекції, датована кінцем XIX ст. Про те, що в трипільців не було орнаментованих яєць, ми вже висловлювали зауваження щодо інших робіт, у яких про це згадано, тому не бачимо потреби наголошувати на цьому вкотре [3]. Аналізуючи музейні колекції, авторка зауважила, що у відомому каталозі С. Кульжинського «Опис колекції народних писанок» (1899) «подано характеристику писанкарського мистецтва України» [2, с. 26]. Проте мусимо вказати, що це не так, адже дослідник мав у своєму розпорядженні для опрацювання в основному писанки з тогочасних губерній Східної і Центральної України.

Варто зазначити і помилку на с. 29 щодо Пряшівщини, де прокоментовано, що цей етнорайон лежить у межах Польщі, хоча, насправді, це Словаччина. Очевидно, це недо-

гляд авторки, бо далі йдеться саме про словацькі писанки.

Розглянувши етнографічні регіони України, Т. Коновал подала й історико-етнографічні зони та походження їхніх назв, а також їх населення та які області входять до їхнього складу. Зокрема, вона виокремила Полісся і Волинь, Карпати, Поділля, Наддніпрянщину, Слобожанщину, Південь (Причорномор'я). До цього матеріалу долучено графічне зображення карти нашої країни з авторським поділом на регіони та прикладами писанок кожного з них. Знову ж таки, варто зауважити на допущених пані Тетяною помилках: якщо брати етнорегіони, то сучасні українські етологи виокремлюють три великі регіони (Центрально-Східний, Північний, Західний), які у свою чергу поділяються на етнічні райони та підрайони. Саме до них і входять указані майстринею етнорайони.

Досить цікавий матеріал про регіональні особливості писанкарства, супроводжений кольоровими ілюстраціями писанок. Авторка подала інформацію про гуцульські, буковинські, покутські, бойківські, лемківські писанки, які належать до Карпатського регіону, а також подільські, поліські, наддніпрянські, слобожанські та причорноморські. На жаль, чомусь відсутня інформація про волинське писанкарство.

Щодо технології виготовлення великодніх яєць та власне писанок, то цей матеріал доволі гарно прописаний і проілюстрований, що допоможе читачам оволодіти писанкарським ремеслом.

Найцікавішим, на наш погляд, є наступний розділ книги — «Упровадження писанкарства в дитячому садку». На початку авторка зазначила, із чим варто погодитися, що «запровадження у роботу з дітьми дошкільного віку народних видів мистецтва, зокрема, писанкарства, розвиває не лише творчість дітей і естетичні смаки, а й виховує шанобливе ставлення до праці, вчить пишатися національними традиціями» [2, с. 49], а також, що «для здійснення цілеспрямованої роботи потрібна система навчання дітей дошкільного віку

основам писанкарства, а також планування, конспектування занять, забезпечення посібниками і літературою» [2, с. 49]. У цьому ракурсі саме книга «Писанкова абетка» є, з відомих нам, найвдалішою навчально-методичною розробкою. Важливо змалечку, ще в дошкільних закладах, а потім у початковій школі, культивувати паростки свідомого громадянина України.

У цьому розділі писанкарка зосередила увагу на розвиткові творчих здібностей дітей, дрібної моторики і координації рухів рук у дошкільному віці на заняттях писанкарством. Окремо приділено увагу таким питанням, як ліворукість дітей та правильне положення пальців під час письма та малювання. Для покращення розвитку руки авторка запропонувала на заняттях використовувати графічні вправи, як-то: малювання по крапках «дощичку», «доріжок», «спіралі», різних фігур, намалювати картинку та її відтворити. Усі ці вправи справді важливі в підготовці дошкільнят до занять у початковій школі, зокрема з уроків письма.

Також майстриня подала відомості про прилади і матеріали, необхідні для занять писанкарством, указала на правила техніки безпеки й охорони праці під час занять, а також можливі помилки дітей в освоєнні технології розпису яйця.

Досить продуманою є запропонована майстринею дошкільна програма із цього виду народного мистецтва — проведення занять у трьох вікових групах (молодшій, середній та старшій). У найменшій групі уроки з творчості, за планом Т. Коновал, потрібно обмежити трьома місяцями — березень—травень, а для двох інших занять варто планувати у вересні—травні. Для кожної групи визначені тема, мета і завдання, поставлені перед вихованцями. Так, спочатку запропоновано підготувати аплікації у вигляді писанок та витинанок, намалювати їх на папері й лише потім навчати дітей розпису. За основу навчання писанкарства взято принцип оздоблення великодніх яєць від простих до складних орнаментальних рішень. У книзі по-

дано посібник зі змішування кольорів, виготовлення дво- і багатоколірних писанок.

На жаль, як й інші майстрині, Т. Коновал подала двоколірні писанки як одноколірні, уважаючи, що білий природний колір шкаралупи яйця — це не колір, тому немає потреби його ідентифікувати. Так само вона виокремила двоколірні та триколірні писанки, опускаючи білий, хоча вони, у своїй суті, — багатоколірні.

Авторка запропонувала також розробку конспектів уроків з писанкарства, розробивши десять тем, які варто розглянути та вивчити з учнями. Усі вони належним чином розписані з визначенням мети і завдань, приладів і матеріалів, практичної частини тощо. Загалом варто відзначити високий рівень запропонованих занять. Та все ж, незважаючи на це, хочемо звернути увагу на конспект до теми «Видутки». У самій розробці писанкарка під час заняття попрохала «показати, де в групі висять видутки і писанки» [2, с. 124]. Очевидно, допущено помилку, і майстриня мала на увазі писанки-видутки. Адже видутками можуть бути й великодні яйця — крашанки, дряпанки та інші, окрім мальованок, які сьогодні асоціюються з тими, що виготовляють з дерева та розмальовують акварельними або будь-якими фарбами.

Варто зазначити, що пані Тетяною складено і перспективний план занять для різно-

вікової студії з писанкарства, який включає двадцять шість різнопланових тем.

Останній розділ цієї методички присвячено українському фольклору, який можна використовувати на заняттях з писанкарства. Авторка впорядкувала й подала казки, вірші, загадки, прислів'я та приказки, ігри, перекази, пов'язані з писанкою та крашанкою. Деякі з них відомі, інші — менш знані і, безумовно, є чудовим матеріалом для проведення різних виховних і позаурочних заходів, присвячених Великодню.

Неможливо оминати ще один аспект цієї роботи. Т. Коновал подала розроблену нею технологію виготовлення писанки. Авторка, узявши за основу крашанку, методом відбілювання створює орнаментальні композиції в одній кольоровій гамі, але з різними відтінками, що дозволяє виготовляти самобутні писанки. Відтак можемо стверджувати, що на Луганщині зароджується ще один вид українського великоднього яйця.

Підсумовуючи, визнаємо, що Т. Коновал удалося, на наш погляд, підготувати чудову методичну розробку з писанкарства, у якій зібрано чимало цікавого матеріалу. А шляхом поступу від простого і зрозумілого для дітей дошкільного віку та до складного і загадкового для різновікових категорій бажаючих можна навчитися писанкарству.

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич. — Львів : Світ, 1992. — 271 с.

2. Коновал Т. Писанкова абетка. Навчально-методичні нотатки / Т. Коновал. — Київ : Світ успіху, 2007. — 207 с. : іл.

3. Ткаченко В. Традиційне і новаторське у львівському писанкарстві / В. Ткаченко // Народна творчість та етнологія. — 2014. — № 2. — С. 97–99.